

Bilješke i Novosti:

Od tih mnogobrojnih zanimljivih podataka iznosim samo neke, a i te znatno skraćene: 1. Na glavnoj — *pedesetgodišnjoj* — skupštini (u Aprilu) „Klasičkog Udruženja“ zahvalio se na časti predsjednika Gilbert Murray²¹³), a zatim su predavali: B. Pfeiffer („Buduće studije o helenskom pjesništvu“), C. Roberts („Problem datiranja literarnih papirusa“), David Ross („Ocjena znanstvenih radnja o Aristotelu“) i dr. — 2. Na II međunarodnom kongresu „Klasičkih Studija“ u Kopenhagenu (23—28 Augusta), kojemu je prisustvovalo nekoliko stotina članova, mnogo delegata raznih sveučilišta, izveden bi *program* osobito precizno. — 3. „Institut klasičkih studija u Londonu“ ima dva odjela: 1. se bavi Mikenskim spisima, 2. popisuje radnje izrađene u britanskim sveučilištima. — 4. *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς* filozofskog fakulteta u Ateni nastavlja — nakon pauze od 18 godina — izdavački rad te u svesku 1953./4. daje 8 radnja²¹⁴). — 5 Akademija dei Lincei oglasuje smjernice svoga rada: Izdavati će a) pripremno gradivo za nova kritička izdanja helenskih i rimskih klasičara, b) studije rukopisne tradicije, c) eksegetičke bilješke ili konjektуре, osobito od nedavno izdanih tekstova.

M. Stahuliak Zagreb,

E. SPROCKHOFF, *Nordische Bronzezeit und frühes Griechentum* — članak u Jahrbuch des Römisch — Germanischen Zentralmuseums Mainz, 1953 година, стр. 28.

Ovaj članak poznatog arheologa E. Sprockhoff-a, istovremeno je veliki prilog ne samo praiсторској arheologiji, nego i klasičnoј, te ukazuje na saradnju i potrebu povezivanja obeju nauka.

Пре но што прелази на тему свога рада, аугор у кратким цртама описује претходно стање у науци, када се ова задовољавала констатацијама да постоји сличност између народа и култура на северу и југу Европе, јер није могла да на основу малобројних археолошких докумената изведе закључак. Везе између ових крајева и култура задржале су се у хеленској традицији, која говори да су Хелени дошли у Хеладу као странци, а једино су се Атињани сматрали доморопима. Археолошки материјал је доказао да су у Хелади, у доба комешања и превирања при крају првог миленијума, постојале две културе. Ову слику ушопуњује археолошки материјал у Егеји, где се врло често налазе средњоевропски бронзани објекти, нарочито оружје. Тако напр. ту спада и штит у Херином светилишту на Саму, који је средњоевропског порекла, јер штита Urgenfelder-култури, и истовремено доказује директан утицај средње Европе, тј. северозападног Балкана и средњег Подунавља на Хеладу. Важно је да су сви ови типови, који се појављују на југу Европе, истовремено прешли и на север, као неке врсте бодежа и фибула.

Тако се на северу Европе и у Егеји у доба око 1000 године ст. ере појављују исти облици и објекти, а њихова заједничка колевка је источни део средње Европе. Пре но што прелази на њихову духовну културу, а да би се ова објаснила, писац сматра да је потребно прво уочити промене које показује археолошки материјал из северне Европе.

Прве промене појављују се у нордиским бронзаном добу, и то у старијој епоси, а обухватају духовни и социјални живот. То је, пре свега, спаљивање покојника, место великих тумула појављује се урна, стављена у јаму, без икаквих спољних ознака. Објашњење ове појаве, као промена од аристократског ка демократском друштвеном систему, може одговарати истини. Истовремено, и керамика и занатство долазе до процвата.

Колико је та промена била коренита, може се видети посматрањем култно-симболичних знакова. На тзв. бријачима у старијем бронзаном добу се као дршка јавља глава коња, а у млађем периоду глава неке птице, патке или

²¹³) Gilbert Murray, један од *najznatnijih specijalista helenske drame* u Engleskoj, bio je 36 godina predsjednik „Klasičkog Udruženja“, umro je kratko vrijeme nakon te skupštine.

²¹⁴) U prikazu su navedeni autori i naslovi tih zanimljivih radnja.

лабуда. Тек доцније савијена спирала, можда као симбол сунца, смењује главу птице. Ова се налази као завршетак и на многим другим објектима из истог доба; врста птице није сасвим одређена, али се на основу округле пластике може закључити да је реч о лабуду.

Између старије главе коња и млађе главе лабуда постоји извесно супариштво. Оба симбола су повезана са барком-чамцем, у којој се вози сунце, али су различитог порекла. Порекло птице је у пределу између Карпата и северног Балкана; омиљеност птичјих протома је новина за север, која мења његову слику. Друга новина је употреба точка као украсног знака. На већем броју бронзаних посуда са севера, које су импорт, јавља се тзв. сунчева барка, пореклом из горње Угарске; исто тако, она се, у бедним траговима, јавља и у северној Италији.

Аутор затим врло детаљно обрађује нордски материјал са претставом коња и сунчеве барке. Занимљиво је да и торквесе са спиралним завршецима на плочастим предњим крајевима објашњава као сунчеве барке, и то не нордске, но средњоевропске. Писац се слаже са G. von Meinhart-ом у погледу порекла сунчане барке са птицама, из Угарске и уопште источног дела средње Европе, и том приликом помиње и објекте са југословенских налазишта, бронзана кола са птицом са Гласинца, и Дупљајска колица.

Колица са три точка која се јављају на појединим претставама дуго живе на античким претставама, специјално у вези с Аполоном, који је, по аутору, дошао у Хеладу заједно са Дорцима. Истина, писац наводи и другу могућност, да је Аполон дохеленско божанство, али се не упушта у тумачења Б. Хрознаг о хетитском божанству са истим именом. Аутору је прво мишљење најприсније, јер се труди да поједине детаље Аполонова култа у Хелади — као напр. његову повезаност са лабудом, одлазак код Хиперборејаца — објасни помоћу дупљајских колица. Локализацијом земље Хиперборејаца у доњем Подунављу, аутор иде стопама М. М. Васића, који такође локализује Хиперборејце у наше области.

Исто тако, Srgockhoff се слаже са J. Петровићем (Старинар 1928—30) у интерпретацији божанства на дупљајским колицима као Аполона Беленуса (-sic!) али не помиње Д. Гарашанин, која је овај објекат протумачила на исти начин, а божанство као велико божанство плодности, Аполона или Диониса (Старинар н.с. II).

Док су у хеленској митологији сачувани трагови нових претстава о божанству са севера и о Хиперборејцима, у нордској митологији су трагови врло слаби и као једина паралела Аполону може се навести Njord, који исто као и овај проводи само део године на једноме месту, а други део ван земље, и коме је, као и Аполону, посвећен лабуд.

Од осталих култно-симболичних знакова занимљива је претстава близанаца са или без зракова око, главе, што их доводи у везу са сунцем на тзв. бријачима. Аутор поједине типове близанаца употређује са Диоскурима, али напомиње да је тај тип врло раширен а истовремено необјашњен тако да се не би помоћу њих могле објаснити нордске паралеле. Истина, само рођење Диоскура је опет у вези с лабудом, те тиме и са средњоевропским баркама. Налазећи претставе близанаца у мотиву крста — секира из Ара — или пак точка са волутама, писац сматра да је средњоевропско порекло Диоскура осигурано.

И рибу, која се често појављује на бријачима, доводи аутор у везу са делфином, те на тај начин и с Аполоном.

Змија се појављује као и остали симболи у IV бронзаном периоду севера. Ма колико да се често претстављала, њено значење се не може објаснити ни хеленским претставама ни митом; ипак, аутор има у виду да су код Грка змије биле оличење домаћих богова, а да су Диоскури првобитно били баш та божанства у облику змије.

При крају своје замашне студије писац даје кратак резиме и закључује да се у млађем бронзаном добу на северу појављује група симбола, груписаних око сунца. Њихово језгро сачињавају сунчана колица и барка, а даљи чланови ове групе су близанци, „дрво”, риба и змија. Сунчева барка са птицама је утицала на север, а истовремено и на хеленску културу, те је омогућила да се упозна и духовна позадина ове претставе.

Питање о носиоцима тога покрета и те културе не може се дефинитивно дати, али према досадашњим испитивањима само се може одредити простор између словачко-угарско-југословенске границе на средњем Дунаву као колевка те културе.

Исто тако је тешко одговорити на питање о времену тих утицаја. Међусобних утицаја између севера и југа је било и раније. Тачним процењивањем јахача на цртежима са стена из бронзаног доба V може се делимично датовати време, јер на северу раније није познато јахање, иако је коњ постојао.

На крају писац укратко даје резултат своје студије и каже, да ако треба ближе упознати биће и значај преисторије, мора постојати уска сарадња не само између преисторичара разних земаља, него и продубљавање односа између доста нам познатог античког југоистока Европе и севера.

A. Цермановић, Београд

R. R. BOLGAR, *The Classical Heritage and its Beneficiaries*. Cambridge, University Press 1954, прештампано 1958, стр. VIII—592.

У делу под горњим насловом Bolgar приказује утицаје античке хеленско-римске културе на хиљадугодиште између 700 и 1700 г. нове ере. При томе послу, који указује на античке основе европске културе, аутор настоји да пружи нешто шири поглед и обухвати нешто више области но његови малобројни претходници који су се подхватили великог посла да дају преглед готово целокупног античког утицаја и историјат изучавања антике у Европи. Уствари, ту се могу поменути само два таква рађа од вредности и значаја. Први је изврсно Sandys-ово дело *History of Classical Scholarship* објављено пре пола века (1903—1908), које је по богатству и поузданости сакупљеног и обрађеног библиографског материјала и данас још ненадмашено, али често не поклања довољно пажњу целокупној слици и општим тенденцијама развитка у појединим раздoblјима. Друго велико дело сличних квалитета посвећено је изучавању античког утицаја на целу средњовековну и нововековну западноевропску књижевност, и први пут је објављено 1949. То је књига *The Classical Tradition, Greek and Roman Influences on Western Literature* од G. Highet-a, које је, слично Bolgar-овој, већ и наново прештампована, што говори довољно јасно колико су потребни овакви озбиљни покушаји синтезе у овој области науке.

Bolgar у своме раду узима у обзир не само књижевност већ и философију, право, медицину, васпитање, и његово излагање није ограничено само на западну Европу, већ је цело дугоглавље посвећено и византијском истоку. Тако аутор настоји да да што потпунију обраду своје теме не ограничавајући се уско на један део њен, и само на једну, западну, половину Европе. Управо то што аутор и византијској култури и њеној улози у развитку европске културе поклања пажњу, доприноси већој потпуности његова приказа, и поред неизбежне краткоће и збијености, која, како истиче амерички реценсент књиге J. Hutton (*Gnomon* 28, 1956, 64), изазива утисак као да су Нићифор Грегора (око 1295—1359) и Плетхон (око 1355—1452) истовременици. Дакако, с обзиром на данашње стање испитивања овакав покушај стварања једног општег прегледа јесте прилично смео. Добро је позната релативна малобројност специјалних студија о античким утицајима на потоње векове, односно чињеница да многа питања из те области још уопште нису обрађивана. Ако се има у виду само књижевност европска, довољно је имати на уму да од времена Kumbacher-ове *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, објављене крајем прошлог века, нема новијег исцрпног приручника и прегледа византијске књижевности. С друге стране *Bibliography of Comparative Literature* Baldensperger-a и Friedrich-a, објављена 1950 г., садржи тек изузетно по коју усамљену студију о утицају античких књижевности на славенске писце, а и многи западноевропски нису још потпуније испитани. Стога је и сасвим разумљиво што се Highet у своме прегледу морао ограничити на западну Европу, мада то значи дати само непотпуну слику античког наслеђа и његове улоге у европској књижевности, старијој и новијој.

R. Bolgar, подухватајући се много шире синтезе, морао је наићи на још више празнина у стручној литератури и недовољно испитаним проблема. Тих